

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ КАРТОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ У ШКІЛЬНИХ КРАЄЗНАВЧИХ ПОХОДАХ ВИХІДНОГО ДНЯ

Сучасна болонська система освіти передбачає не тільки самостійне вивчення частини навчального матеріалу, а й закріплення отриманих знань у школі на практиці (наприклад у туристських походах).

В наш час туристські походи є одним з найпоширеніших видів активного відпочинку, який розподіляють за змістом на декілька типів: пізнавальні, оздоровчі і спортивні [5].

Але якщо говорити про заклади освіти, то все більшої популярності і розвитку серед них набуває пізнавальний туризм. Адже він є не тільки способом відпочинку, але й джерелом додаткових знань і однією з форм отримання нових навичок, що з часом можуть бути використані як у загальноосвітніх, так і у вищих навчальних закладах.

Таким прикладом шкільного пізнавального туризму є похід вихідного дня, протягом якого діти вчаться практично закріплювати знання з географії й картографії, отримані в школі, а також використовувати їх при здобутті безперервної географічної та картографічної освіти й знань.

Тому за мету нами було обрано виявлення зв'язків картографічного методу в шкільних походах із практичним використанням картографічних знань у навчальному процесі, а також показати можливості застосування його в подальших наукових дослідженнях студентами вишів.

Для свого дослідження обираємо шкільні пізнавальні походи вихідного дня, які за змістом й видами діяльності керівника й учнів поділяють на два основні типи: тематичні та оглядові. Якщо під час оглядових походів вчитель тільки знайомить школярів з вже готовими картографічними матеріалами, то під час тематичних учні самі застосовують на практиці елементи картографічного методу.

Виходячи з практичних завдань і видів діяльності учнів, тематичний похід можна розподілити на декілька етапів.

Перший етап – підготовка керівником робочих матеріалів для походу, вивчення психолого-педагогічних особливостей його учасників. Відповідно учасники походу згідно плану самостійно підбирають знаряддя, які можуть їм знадобитися: записник, ручка, олівець, контурна карта (як правило саморобна) тощо. Визначається тема, мета та завдання походу. Окрім того вчитель проводить ознайомлення учнів з доступними джерелами інформації: довідниками, підручниками, періодичними виданнями.

Другий етап – безпосередньо сам похід, під час якого учнями наносяться досліджувані об'єкти на контурну карту або план місцевості, створені безпосередньо в польових умовах чи заготовлені заздалегідь для економії часу. У щоденник походу учнями записуються дані досліджуваних об'єктів та їх характеристика. Тобто на початковому етапі реалізується поставлена мета, робиться первинний аналіз та розв'язується проблеми безпосередньо у полі.

Помічником при подальшій роботі над моделлю карти та яскравим доповненням до неї можуть бути робочі фотографії конкретних об'єктів досліджуваної місцевості.

Третій етап – камеральна обробка матеріалів, отриманих під час походу вихідного дня, які опрацьовуються й узагальнюються у формі звіту, основою якого є карта. Учасники походу працюють і в бібліотеці з додатковою літературою, складаючи відповідний список використаних джерел (довідників, довідників-атласів тощо).

На даному етапі також вивчається вся можлива теоретична база: ознайомлення з картографічною основою (вивчення закону побудови простих картографічних творів та прийомів аналізу карт); порівнюються та аналізуються регіональні карти різної тематики, наприклад меліоративні, карти ґрунтів, клімату, карти рослинності тощо. Доцільним може бути порівняння карт-аналогів (наприклад карти клімату України різних років видань), зіставляються різномасштабні карти (Фізична карта України і своєї області) [1, с.17].

Таким чином, згідно класифікації картографа О.М. Берлянта вирішуються за допомогою картографічних творів основні задачі на: 1) виявлення зв'язків і залежностей, 2) аналіз динаміки, 3) прогноз у часі, 4) прогноз у просторі [1, с.18].

Далі учні використовують здобуті знання з картографії на практиці: займаються копіюванням вже відомої інформації з карт атласів України та своєї області і зображують на карті нові досліджувані об'єкти та процеси. При цьому можна застосовувати різні прийоми картографічного методу, зокрема графоаналітичний (побудова двовимірних та тривимірних графіків, як доповнення до картографічного твору) та математичного моделювання (за допомогою закону математичної побудови карти створення графічної матриці) [1 с. 21]. При створенні матриці часто використовуються фотографії, зроблені під час походу. Фотозйомка завжди значно полегшує роботу картування.

Створену матричну модель учні коригують, доводять її до завершення (усунення похибок, помилок, доповнення новим матеріалом тощо) [2]. У подальшому використовують ці твори для дослідження та вирішення теоретичних і практичних питань, під час виступу на шкільних конференціях, захистах учнів науково-дослідницьких робіт у Малій академії наук тощо.

Одним з прикладів такого використання картографічного методу є атлас-довідник «Експедиція першоцвіти Запоріжжя» - праця, що є результатом серії походів учнів різних районів Запорізької області, метою яких було дослідження рідкісних та зникаючих першоцвітів на території Запорізької області, умови їх збереження та картування.

Для цього під час походу юними екологами-краєзнавцями позначалися на контурній карті Запорізької області локалітети, тобто місць зосередження тих чи інших рідкісних рослин. В ході камеральної обробки, діти аналізували різномасштабні карти («Карту охорони довкілля України» та «Карту охорони природи Запорізької області»); порівнювали карти-аналоги. Отримана копійована карта України чи Запорізької області коригувалася й доповнювалася новими досліджуваними об'єктами (в даному випадку, новими місцями проростання тих чи інших рідкісних весняних диких рослин). Потім такі карти стали доповненням до теоретичних матеріалів про першоцвіти Запорізької області, викладених в даному довіднику [4].

Інший приклад використання за подібною схемою картографічного методу у походах було застосовано під час дослідження проблеми пірогенного впливу на ґрунти під час спалювання стерні та соломи на прикладі Якимівського району Запорізької області.

Група учнів (так звана робоча група) отримала завдання на літо прослідкувати вплив вогню на поверхневий шар ґрунту при спалюванні залишків стерні та соломи на полях. Під час його виконання, здійснюючи багаторічні спостереження, школярі визначали зв'язок повторюваності підпалів стерні та соломи з впливом на зміну механічної структури ґрунту, вмісту органічної речовини. Перш за все на карті заштриховувались поля, де підпалювали стерню. А поля, де не підпалювали солому позначали на карті по-іншому (наприклад, не фарбували взагалі).

Потім учні визначали ступінь впливу вогню на ґрунти за ознакою зміни кольору, структури й ваги ґрунту. Було визначено три ступеня впливу вогню за цими ознаками: I- ступінь – зміна дернуватої структури на пилювату в приповерхневому шарі ґрунту (не більше 3-4 см); II- ступінь – суттєва зміна кольору ґрунту на більш темний, вага збільшилася на 120-130%; III- ступінь – зміна кольору до темно-жовтого чи світло-коричневого, збільшення ваги ґрунту до 150%. Місця тієї чи іншої сили впливу вогню також позначались учнями на локальній саморобній карті в польових умовах [3].

В такій роботі застосовувались одразу кілька видів аналізу карт: аналіз різних за тематикою карт (меліоративної, карти ґрунтів, кліматичної карти), зіставлення різномасштабних карт та вирішення таких задач, як виявлення зв'язків і залежностей (зв'язок пірогенного впливу на органічний світ та відновлення його впродовж вегетаційного періоду); аналіз динаміки (проміжок часу від підпалів стерні на полях до відновлення рослинного покриву на місцях підпалів), аналіз зміни природних процесів у часі (аналіз зміни механічної структури приповерхневого шару ґрунту по роках у зв'язку із частотою повторення підпалів стерні); прогноз у просторі (попередження наслідків подальшого впливу цього фактору на різні типи ґрунтів) [3].

Запропоноване використання картографічного методу у походах вихідного дня та сезонних спостережень можна застосовувати по-різному не тільки в загальноосвітніх, але й у вищих навчальних закладах. Перш за все при написанні курсових та дипломних дослідницьких робіт, для підготовки виступів на конференції як яскраву ілюстрацію та носій графічно-символьної інформації.

Можна говорити про формування у студентів досвіду, який потрібен під час польових практик, що є частиною навчального процесу не тільки з географії, але й з багатьох інших предметів біологічного напрямку (біологія, зоологія, біогеографія), історичного (історична географія, археологія) та ін. Причому використання картографічного методу на польових практиках, як переконливо свідчить досвід, може бути прикладом інформаційного збагачення та удосконалення картографічних навичок студентів – майбутніх педагогів.

Таким чином, проведені дослідження показали, що використання картографічного методу в походах вихідного дня у загальноосвітніх закладах може сприяти розвитку в учнів образного сприйняття території, удосконалення різних видів пам'яті (образної, емоційної, логічної), формування творчого мислення (наочно-образного, абстрактно-логічного, конструктивного тощо). А також може посилювати мотивацію до пошуків та розвивати інтерес до практичної дослідницької діяльності у дітей.

Отримані навички в ході використання картографічного методу можуть сприяти не тільки практичному вирішенню проблем сучасної географії та пов'язаних з нею прикладних наук (географічна психологія, біогеографія, географічна психологія, медична географія), але й демонструють тісний та логічний зв'язки багатьох інших природничих і точних наук, які можуть мати лише часткове відношення до географії (прикладна математика, прикладна фізика, органічна хімія та геохімія). Особливо це має значення у вищих навчальних закладах.

Окрім того формування навичок, які можуть бути використані на польових практиках студентів не тільки з географічних наук, а й бути взагалі істотно новим поглядом на майбутнє у проведенні практик з краєзнавства, археології, ботаніки, зоології та багатьох інших предметів.

Література

1. Берлянт А. М. Карта – второй язык географии: книга для учителя. – М.: Просвещение, 1985. – 192 с.
2. Гнедашев В.М. Організація роботи учнів зі створення краєзнавчих карт для аматорського шкільного атласу. // Проблеми безперервної географічної освіти Збірник наукових праць. – К.: Інститут передових технологій, 2005. – Випуск 5. - сс. 42-45.
3. Гнедашев В., Гнедашев В. Підпали стерні й соломи та екологія ґрунтів. // Мій рідний край – Запоріжжя: Матеріали відкритої обласної краєзнавчої конференції учнівської молоді. Запорізький обласний центр туризму і краєзнавства, асоціація «Екологічна освіта». Запоріжжя: Поліграф, 2006. – сс. 215-218.
4. Шелегеда В. И. Шелегеда Е. Р. Экспедиция первоцветы Запорожья: Атлас-справочник. – Запорожье, 2001. – 92 с.
5. Байтеряков О. З. Методичні розробки для практичних і самостійних робіт з курсу «Туризм і туристична робота в школі – Мелітополь, 2009 – 72 с.

Гнедашев В. В. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ КАРТОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ У ШКІЛЬНИХ КРАЄЗНАВЧИХ ПОХОДАХ ВИХІДНОГО ДНЯ

В данной статье идет речь о широком использовании картографического метода в школьных походах. Подается структура его применения. Приводятся примеры использования этого метода не только в общеобразовательных, но и в высших учебных образовательных учреждениях.

Ключевые слова: картографический метод, создание карты, типы мышления.

V. Gnedashev PROSPECTS OF THE USE OF CARTOGRAPHIC METHOD IN SCHOOL PARTICULAR REGION WEEKEND HIKES

The wide using of cartographic method in the school hiking is described in present article. We give a structure of it's application. We give also the examples of usage of this method not only in general, but in high schools too.

Key words: cartographic method, creating of the map, types of thinking.

Надійшла до редакції 25 лютого 2009р.